

Світлана Мороз

кандидат наук з державного управління, старший науковий співробітник
навчально-науково-виробничого центру, Національного університету
цивільного захисту України; Харків, Україна
ORCID: 0000-0002-2696-1278
E-mail: ra_ekma@yahoo.com

Олександр Мороз

студент Медичного коледжу Тунцзи Хуачжонського
університету науки та технології; Ухань, Китай
E-mail: sashmoro@gmail.com

Володимир Мороз

доктор наук з державного управління, професор, завідувач кафедри соціології і
публічного управління, Національного технічного університету “Харківський
політехнічний інститут”; Харків, Україна
ORCID: 0000-0003-0796-5035
E-mail: moroz32@rambler.ru

**ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА РЕФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ
ЯКОСТІ ВИЩОЇ ОСВІТИ: АНАЛІЗ ДУМКИ РОБОТОДАВЦІВ ТА НАПРЯМИ
ВДОСКОНАЛЕННЯ МЕХАНІЗМІВ ПУБЛІЧНОГО
УПРАВЛІННЯ У СФЕРІ ВИЩОЇ ОСВІТИ**

Анотація: в публікації досліджено проблематику участі роботодавців в оцінюванні ефективності функціонування системи забезпечення закладами вищої освіти якості освітньої діяльності та якості вищої освіти. В статті висвітлено особливості використання методу опитування для отримання інформації щодо рівня якості вищої освіти, а також наведено результати аналізу змісту анкет та інтерв'ювання роботодавців щодо рівня відповідальності окремих з стейкхолдерів у проведенні реформ системи забезпечення якості вищої освіти. В статті запропоновано напрями вдосконалення державної політики щодо забезпечення якості вищої освіти на університетському та державному рівнях.

Ключові слова: державна політика у сфері вищої освіти, заклад вищої освіти, якість вищої освіти, реформування системи забезпечення якості вищої освіти, опитування роботодавців, публічне управління якістю вищої освіти.

Svitlana Moroz

(PhD) candidate of public administration, senior research officer of training research and production center, National University of Civil Protection of Ukraine; Kharkiv, Ukraine
E-mail: ra_ekma@yahoo.com

Oleksandr Moroz

student of Tongji Medical College Huazhong University of Science and Technology;
Wuhan, China

E-mail: sashmoroz@gmail.com

Volodymyr Moroz

doctor of sciences public administration, full professor, head of department of sociology and
public administration, National Technical University "Kharkiv Polytechnic Institute";
Kharkiv, Ukraine

E-mail: moroz32@rambler.ru

**RESPONSIBILITY FOR REFORMING THE SYSTEM OF ASSURANCE OF
HIGHER EDUCATION QUALITY: ANALYSIS OF EMPLOYERS' OPINIONS
AND WAYS TO IMPROVE PUBLIC ADMINISTRATION MECHANISMS IN
THE SPHERE OF HIGHER EDUCATION EDUCATION**

Abstract: the problematics of employers' participation in assessing the effectiveness of the functioning of the system of ensuring by higher education institutions of the educational activities' quality and higher education quality is researched in the article. The article highlights the features of using the survey method to obtain information about the level of higher education quality, as well as the results of analyzing the content of questionnaires and interviewing employers regarding the level of responsibility of individual stakeholders in implementing reforms of the assurance system of higher education quality. The article suggests ways to improve the state policy on ensuring the quality of higher education at the University and state levels.

Key words: state policy in the sphere of higher education, higher education institution, higher education quality, reform of the system of assurance of higher education quality, survey of employers, public administration of higher education quality.

Светлана Мороз, Александр Мороз, Владимир Мороз

**ОТВЕТСТВЕННОСТЬ ЗА РЕФОРМИРОВАНИЕ СИСТЕМЫ ОБЕСПЕЧЕНИЯ
КАЧЕСТВА ВЫСШЕГО ОБРАЗОВАНИЯ: АНАЛИЗ МЫСЛИ
РАБОТОДАТЕЛЕЙ И НАПРАВЛЕНИЯ СОВЕРШЕНСТВОВАНИЯ
МЕХАНИЗМОВ ПУБЛИЧНОГО УПРАВЛЕНИЕ В СФЕРЕ
ВЫСШЕГО ОБРАЗОВАНИЯ**

Аннотация: в публикации исследовано проблематику участия работодателей в оценке эффективности функционирования системы обеспечения вузами качества образовательной деятельности и качества высшего образования. В статье освещены особенности использования метода опроса для получения информации об уровне качества высшего образования, а также приведены результаты анализа содержания анкет и интервьюирования работодателей по уровню ответственности некоторых из стейкхолдеров в проведении реформ системы обеспечения качества высшего образования. В статье предложены направления совершенствования государственной политики по обеспечению качества высшего образования на университетском и государственном уровнях.

Ключевые слова: государственная политика в сфере высшего образования, учреждение высшего образования, качество высшего образования, реформирования системы обеспечения качества высшего образования, опросы работодателей, публичное управление качеством высшего образования.

Svitlana Moroz, Oleksander Moroz, Volodymyr Moroz

An extended abstract of a paper on the subject of:

“Responsibility for reforming the system of assurance of higher education quality: analysis of employers’ opinions and ways to improve public administration mechanisms in the sphere of higher education education”

Problem setting. *The strategy for the higher education development in Ukraine for 2021–2031 focuses on the need to increase the level of interaction between higher education institutions and employers. Such need is actualized within the framework of the operational goal 2.1. “Development of an effective system for predicting the need for specialists with higher education in the labour market” and the operational goal 2.2. “Creation of a mechanism for cooperation between the higher education system and the labour market” of this program document. So, studying of the problematics of interaction between higher education institutions and employers in the direction of ensuring the higher education quality is a relevant direction in the organization of scientific researches. Within the framework of this problematics, the issues of determining the competence of individual stakeholders of the higher education quality in implementing educational reforms are also of great importance.*

Recent research and publications analysis. *The issue of higher education quality ensuring is not a fundamentally new direction in organization of the scientific researches, and therefore the level of their scientific studying is quite high. A significant contribution to solution of relevant issues was made by representatives of Public Administration scientific thought, namely: M. Azhazha, V. Babaiev, V. Beschastnyi, L. Bielova, L. Hren, S. Dombrowska, D. Karamyshev, V. Moroz, I. Semenets-Orlova, V. Stepanov and other scientists.*

Despite the scientists’ sufficient attention to the higher education quality, some of its questions still need additional research. Among them, those content of which is related with determining the level of responsibility of individual stakeholders for reforming the assurance system of higher education quality are also of great importance.

Paper objective. *Basing on results of analysis of employers’ opinions on the subjects of reforming the quality assurance system of Higher Education, identify the initiators in implementation of changes, as well as prove the directions for improving the public administration mechanisms in the field of higher education.*

Paper main body. *The survey of employers was held within the framework of one of the planned tasks of the author’s non-grant project “Assessment of the higher education quality”. In the period from December 2017 to February 2020, 184 respondents (employers) were interviewed, mainly from Kharkiv, Poltava, Sumy, as well as controlled by Ukraine parts of Donetsk and Luhansk regions. The survey was conducted using a questionnaire method and in-depth interviews with some of the focus group representatives. Among the questionnaire’s fifteen questions, the focus of direct attention of which was concerned on certain aspects of the manifestation of the phenomenon of higher education quality, there was also one, content of which appealed to the problematics of responsibility of individual stakeholders of higher education quality for reforming the assurance system of higher education quality. For assessment,*

respondents who were chosen from employers were asked to carry out a conditional distribution of shares of responsibility for reforming the assurance system of higher education quality among the following subjects: Society (public associations; monitoring missions; expert agencies); public administration bodies (state authorities and local self-government bodies); students; employers; higher education institutions. The results of the analysis of respondents' answers to these questions were used as the basis for this publication.

Conclusions of the research. *Such conclusions were formulated basing on the results of the held research.*

1. According to the assessment of employers, the shares of responsibility for implementing reforms to improve the higher education quality were distributed among individual stakeholders as follows (below are the subjects placed in order to reducing of their responsibility level): public administration bodies (state authorities and local self – government bodies) – 36%; higher education institutions – 22%; employers – 18%; students – 16%; society (public associations; monitoring missions; expert agencies) - 8%. That means that in the context of employers' views, the state should become the main initiator in implementing

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Під час нещодавно проведених парламентських слухань на тему: “Збалансований розвиток людського капіталу в Україні: завдання освіти і науки” було звернено увагу на неабияку значущість потенціалів освіти у забезпеченні рівномірного розвитку людського капіталу в державі, а також на її роль у формуванні конкурентоспроможної ринкової економіки. Учасники організаційно-комунікативного заходу звернули увагу на той факт, що сучасний стан розвитку системи освіти України, як і динаміка його позитивних змін не задовольняють потреби суспільства та держави. З одного боку, за результатами оцінювання кількісних по-

reforms in the system of assurance of higher education quality.

2. Involvement of employers in assessing the higher education quality should be carried out on a permanent basis and at all levels of the relevant system. We suggest considering the possibility of employers' involving in the final control of students' knowledge in professional academic disciplines, as well as in the procedure for protecting final qualification works, at the level of independent experts with the right to an advisory vote. Moreover, employers' (employers' representatives) participation can be useful in organizing and holding a monitoring of the higher education quality in each of the specialties.

3. Taking into account the fact of inconsistency of organizational and legal status of dependence of National Agency for Higher Education quality assurance (lack of independence from public authorities), we consider it appropriate to initiate a discussion around the question of feasibility of combining the state service for quality of education, the State Inspectorate of higher education quality assurance (in the organizational form “institution for holding accreditation”) and the National Agency for qualifications within one organizational structure.

казників сфери освіти фахівцями Всесвітнього економічного форуму, у межах їхньої роботи над розрахунком Глобального індексу людського капіталу (Global Human Capital Index), Україна відповідає 5-му рейтинговому місцю, що є одним із найбільш високих за своїм значенням результатів. З іншого боку, за показниками якості свого функціонування вітчизняна система освіти не лише не є лідером серед інших країн світу, а й демонструє достатньо низький рівень свого позиціонування. Наприклад: якість початкової освіти відповідає 47 місцю; якість вищої освіти оцінена на рівні 44 місця; загальна якість системи освіти відповідає лише 51 місцю. “За показниками ринку зайнятості та навичок працівників рейтингові місця ще нижчі:

88 – за рівнем зайнятості у віковій категорії 25–54 роки, 89 – за інвестиціями у підготовку персоналу, 57 – за різноманіттям навичок випускників, 40 – за економічною складністю”[6]. Існування такої розбіжності між кількісними та якісними результатами функціонування системи освіти стало підґрунтям для включення до тексту проекту Постанови Верховної Ради України “Про Рекомендації парламентських слухань на тему: Збалансований розвиток людського капіталу в Україні: завдання освіти і науки” положень про напрями (шляхи) вирішення виявлених проблем. Для сфери вищої освіти такими напрямками стали: забезпечення відповідності змісту підготовки фахівців із вищою освітою вимогам ринку праці (своєчасне оновлення стандартів вищої освіти та формування змісту вищої освіти на компетентнісній основі); запровадження нової процедури акредитації освітніх програм (забезпечення відповідності процедур акредитації освітніх програм нормам Стандартів і рекомендацій щодо забезпечення якості в Європейському просторі вищої освіти); модернізація матеріально-технічного забезпечення закладів вищої освіти тощо. Ці пропозиції набули свого часткового розвитку у межах змісту запропонованого Міністерством освіти і науки України для громадського обговорення проекту Стратегії розвитку вищої освіти в Україні на 2021–2031 роки, а саме у межах: операційної мети 2.1. “Розбудова дієвої системи прогнозування потреби у фахівцях із вищою освітою на ринку праці” – п. 2.1.1 – “формування на базі та за участі Державної служби зайнятості системи моніторингу попиту і пропозиції на ринку фахівців із вищою освітою у розрізі спеціальностей (освітніх програм), рівнів вищої освіти”; операційної мети 2.2. “Створення механізму співпраці між системою вищої освіти та ринком праці” – п. 2.2.2 – “залучення до розроблення і оцінювання освітніх програм роботодавців та органів місцевого самоврядування, посилення їхньої співпраці із

закладами вищої освіти у підготовці фахівців, виконанні досліджень, розробленні та впровадженні технологій Індустрії 4.0.”; та п. 2.2.9. – “розробка та запровадження механізму врахування інтересів роботодавців, потреб регіональних ринків праці при формуванні державного та регіонального замовлень на підготовку фахівців” [25] тощо. Слід звернути увагу на той факт, що серед названих операційних цілей (2.1 та 2.2), так і тих із цілей Стратегії, які залишилися поза межами вище наведеного аналізу, законодавець наголошує на місці та ролі інституту роботодавців у забезпеченні закладами вищої освіти якості освітньої діяльності та якості вищої освіти. Отже, проблематика якості вищої освіти та місця і ролі роботодавців у її забезпеченні є актуальною за часом свого обговорення та значущою за очікуваними результатами досліджень.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, у яких започатковано розв’язання цієї проблеми і на які спирається автор. Проблематика якості вищої освіти, з огляду на свою неабияку значущість для забезпечення суспільно-політичного та соціально-економічного розвитку держави, постійно перебуває у межах кола пріоритетних напрямів організації наукових пошуків у межах галузі знань “Публічне управління та адміністрування”. Серед останніх наукових досліджень і публікацій, за відповідним фокусом наукової уваги, слід наголосити на тих із них, які були проведені: М. Ажажею (визначено цільове спрямування механізмів державного управління модернізацією системи вищої освіти в Україні, а також обґрунтовано напрями підвищення ефективності реалізації державної освітньої політики) [1]; В. Бабаєвим (визначено потенціали методу опитування студентів у системі забезпечення якості вищої освіти, а також розглянуто напрями вдосконалення змісту та практики реалізації механізмів державного управління розвитком сфери вищої освіти) [15]; В. Бесчастним (обґрунтовано зміст стратегічних завдань щодо державного управління освітянсь-

кою галуззю, а також визначено особливості розбудови та реалізації державної політики у сфері освіти в умовах економічної та освітньої глобалізації [2]; Л. Беловою (визначено місце та роль освіти у забезпеченні якості життя населення, а також запропоновано напрями вдосконалення державної політики у сфері освіти) [3]; Л. Грень (з'ясовано потужність впливу окремих детермінант якості вищої освіти на її підсумковий рівень, а також обґрунтовано місце та роль здобувачів вищої освіти у моніторингу якості освітньої діяльності ЗВО) [5]; С. Домбровською (розглянуто зарубіжний досвід щодо державного управління системою підготовки наукових та науково-педагогічних кадрів) [11]; Д. Карамішевим (розглянуто особливості розбудови системи рейтингового оцінювання закладів вищої освіти в Україні) [7]; В. Морозом (обґрунтовано напрями вдосконалення нормативно-правового механізму державного управління якістю підготовки фахівців на науковому рівні вищої освіти) [10]; І. Семенець-Орловою (обґрунтовано напрями вдосконалення змісту норм щодо функціонування та розвитку освітянської галузі, а також визначено умови ефективності державного управління освітніми змінами в Україні) [20]; В. Степановим (розглянуто принципи формулювання положень концепції державної політики у сфері якості вищої освіти, а також визначено умови ефективного використання її механізмів) [24] та іншими дослідниками. Окремі питання проблематики державного управління забезпеченням якості вищої освіти були розглянуті нами у межах попередніх напрямів наукових пошуків [12, 13]. Не зважаючи на достатній рівень наукової уваги до проблематики формування та реалізації державної політики у сфері вищої освіти, окремі її питання все ще залишаються відкритими для подальших наукових досліджень.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується дана стаття. Переважна

більшість проведених у межах вітчизняної наукової думки досліджень із проблематики функціонування та розвитку системи вищої освіти була зосереджена на питаннях суто теоретичного спрямування. Фокусуючи свою увагу на “теоретико-методологічних”, “організаційно-методичних”, “нормативно-правових”, “історичних” тощо аспектах державного управління вищою освітою, вчені достатньо глибоко та всебічно розглянули відповідні питання та тим самим сприяли розвитку теоретичного підґрунтя для формування та реалізації державної політики у сфері вищої освіти. Відповідно питання практичного змісту, особливо ті з них, які позиціонують у праксеологічній площині свого сприйняття, залишились поза увагою вчених. Серед таких питань, особливо в контексті досягнення операційних цілей Стратегії розвитку вищої освіти в Україні на 2021–2031 роки, достатньо важливими є питання сприйняття стейкхолдерами якості вищої освіти тих чи інших аспектів прояву феномену якості вищої освіти. За результатами аналізу наукової літератури нами було встановлено факт недостатньої кількості тих із досліджень, фокусом уваги яких був би аналіз думки здобувачів вищої освіти, науково-педагогічних працівників, адміністрації ЗВО, роботодавців тощо, щодо проблематики розвитку системи вищої освіти та забезпечення її якості. Саме цей напрям в організації наукових пошуків було нами обрано на рівні об’єкту дослідження.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). За результатами аналізу думки роботодавців щодо суб’єктів реформування системи забезпечення якості вищої освіти, визначити ініціаторів у проведенні змін, а також обґрунтувати напрями вдосконалення змісту та практики використання механізмів публічного управління у сфері вищої освіти.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. З’ясування думки роботодавців щодо рівня відпові-

дальності основних суб'єктів управління за підвищення якості вищої освіти було здійснено у межах авторського поза грантового проекту “Оцінка якості вищої освіти”. Програма реалізація проекту передбачала проведення опитування деяких із стейкхолдерів, а саме: студентів (опитування було проведено з грудня 2017 по листопад 2018 року) та роботодавців (опитування було проведено (з січня 2019 по лютий 2020)).

Вибір авторами методу опитування як інструменту отримання інформації було обумовлено тим фактом, що серед інших методів збору даних (спостереження, аналіз документів тощо) інструментарій опитування дозволяє досліднику забезпечити, з одного боку, якість (надійність) первинної соціологічної інформації (мінімізація ризиків виникнення помилки в інформації та її достатня валідність), а з іншого боку – охоплення дослідницькою увагою великої кількості джерел інформації (респондентів) з незначними ресурсними витратами на її отримання. У межах соціологічної наукової думки вважається, що майже 90% соціологічних даних здобувається саме за допомогою опитування [26, с. 100]. За дослідженнями Е. Гіденса, такі переваги опитування як легкість проведення та аналізу результатів у їх єдності з можливістю залучення до опитування великої кількості осіб, дозволяють вести мову про його неабияку успішність в отриманні первинної інформації [4]. З огляду на обмеженість ресурсів для організації та проведення опитування авторами було обрано той його різновид для використання, який класифікується у межах зарубіжної соціологічної літератури як “польове дослідження”. На відміну від кількісного опитування, основною характеристикою якого є його репрезентативність та використання статистичних методів аналізу, “польове дослідження” не передбачає залучення великої кількості осіб для оцінювання (експертизи) об'єкту уваги та спрямовано “на розуміння, спостереження і вивчення взаємодії лю-

дей у їхніх природних умовах, у повсякденному житті” [17, с. 119]. Разом з тим, обмеженість ресурсного забезпечення в організації опитування було не єдиною причиною вибору авторами польового дослідження на рівні методу збору інформації. Серед детермінант вибору нами відповідного методу слід назвати його гнучкість (можливість швидкої адаптації до нових умов проведення опитування) та оперативність. Безумовно, наведені нижче результати опитування не є репрезентативними (характерно лише для кількісних опитувань) та можуть бути використані лише для узагальнення характеристик об'єкту безпосередньої уваги та розуміння (з'ясування) контексту їх актуалізації. Іншими словами, з огляду на той факт, що опитуванням було охоплено порівняно невелику кількість осіб, його результати мають достатньо обмежену якість та можуть бути використані лише на рівні одного з інформаційних ресурсів для організації подальших наукових пошуків.

Слід звернути увагу, що якість отриманої за результатами опитування інформації не завжди залежить від кількості залучених до опитування осіб. На відсутність прямопропорційної залежності між кількістю опитаних осіб та якістю отриманої за результатами аналізу інформації вказують експерти з Інституту Геллапа. На думку експертів, зростання обсягів вибірки сприяє підвищенню точності результату лише до певного порогу, після подолання якого взаємозалежність між кількістю залучених до опитування осіб та якістю отриманої дослідниками інформації втрачає свою актуальність. Результати досліджень експертів Інституту Геллапа щодо залежності між обсягом вибірки (кількістю опитаних) та точністю оцінювання (інформації) подано в таблиці 1.

З огляду на те, що, у межах соціологічної наукової думки, рубіж точності у 5% вважається достатнім для формулювання якісних узагальнень (п'яти відсотковий бар'єр точності (відповідно – дев'яносто п'яти відсотковий бар'єр

ризик) характеризує вибірку таким чином, що при екстраполяції результатів проведеного опитування (вибірки) на

генеральну сукупність лише у 5% випадків отримані результати можуть не відповідати дійсності).

Таблиця 1

Залежність між обсягом вибірки та точністю оцінювання [27, с. 50]

Кількість інтерв'ю	Приблизна помилка вибірки (точність оцінювання), %	Кількість інтерв'ю	Приблизна помилка вибірки (точність оцінювання), %
0-199	±11	750	±4
200	±8	1000	±4
400	±6	1500	±3
600	±5	4000	±2

Наприклад, якщо 60% опитаних (у межах вибірки) підтримують якість твердження анкети (формулювання точки зору або тези), то ми можемо стверджувати про те, що у межах генеральної сукупності частка задоволених складатиме від 55% до 65% (тут діє $\pm 5\%$ від 60%) у 95% випадків, а у 5% випадків така частка може вийти за межі встановленого інтервалу. Звертаючи увагу на зміст таблиці 1, можемо констатувати, що вибірка у 600 осіб є цілком достатньою, та такою, що відображає властивості (якості) генеральної сукупності у 95% випадків.

Звернемо увагу на той факт, що в опитуванні взяло участь 542 студенти та 184 роботодавців із Харківської, Полтавської, Сумської, а також підконтрольних Україні частин Донецької та Луганської областей. Отже, загальна кількість опитаних дорівнює 726 осіб. Відповідно до методичних порад С. Рейя та Дж. Геллапа щодо напрямів підвищення якості соціологічних досліджень та отриманої за їхніми результатами інформації, така кількість залучених до опитування осіб є в цілому достатньою для того, щоб отримані данні були визнані умовно надійними [19]. Такий наш висновок може бути підтвердженим і з огляду на вище наведену думку фахів Інститута Геллапа щодо залежності точності оцінювання від обсягів вибірки (таблиця 1). Разом із тим, слід розуміти конкретні особливості сприйняття респондентів-студентів та респондентів-роботодавців у межах окремих груп, тобто розгляд відповідних учасників опиту-

вання на рівні двох окремих (самостійних) вибірок, отримана за результатами опитування якість інформації значно знижується. Приблизна помилка вибірки (точність оцінювання) за результатами аналізу відповідей студентів та роботодавців дорівнює $\pm 6\%$ та $\pm 11\%$ відповідно (таблиця 1). Не зважаючи на цей факт, нами було прийнято рішення провести аналіз відповідей респондентів для кожної з груп окремо. В основу його було покладено, по-перше, те що відповідні категорії респондентів значно відрізняються одна від одної за особливістю сприйняття об'єкту безпосередньої уваги (різний вік та життєвий досвід; різний статус; різна система ціннісних орієнтацій тощо), а по-друге – бажання виявити розбіжності між узагальненими думками представників кожної з груп респондентів. З огляду на обраний нами предмет наукового пошуку питання порівняння думок респондентів-студентів та респондентів-роботодавців, так саме як і проведення повного аналізу результатів опитування роботодавців, залишиться, принаймні у межах цієї публікації, поза увагою авторів. Отже, зупинимось на висвітленні результатів опитування роботодавців щодо ініціаторів змін у реформуванні системи забезпечення якості вищої освіти, а також обґрунтуванні напрямів вдосконалення змісту та практики використання механізмів публічного управління у сфері вищої освіти.

Інструментарієм опитування роботодавців було обрано інтерв'ю у режимі "обличчям до обличчя" та анкетування

відповідно до питань заздалегідь опрацьованої анкети. Організація анкетування була здійснена відповідно до методичних порад С. Садмана, Н. Бредберна та Н. Шварца щодо особливостей використання інструментарію опитування [30] та М. Пітерсона, М. Ейнарсон, К. Августин, Д. Вугана щодо практики організації опитування в системі вищої освіти [28]. Крім того, під час складання змісту анкети нами було взято до уваги результати наукових досліджень Т. Лукіної щодо особливостей використання технології розробки анкет для моніторингових досліджень освітніх проблем [9].

Зміст складеної анкети було обговорено з окремими представниками групи майбутніх респондентів під час серії експертних інтерв'ю. Учасники інтерв'ю були обрані за результатами випадкової вибірки з представників визначеної фокус-групи. За результатами інтерв'ювання організаторами дослідження було з'ясовано рівень розуміння питань анкети потенційними респондентами (роботодавцями), а також зміст запропонованих до вибору варіантів відповідей. У якості інтерв'юєрів виступали наукові та науково-педагогічні працівники Національного технічного університету "Харківський політехнічний інститут" та Національного університету цивільного захисту України, а також найбільш вмотивовані студенти магістерської програми зі спеціальності "Публічне управління та адміністрування" з відповідних ЗВО. Кожен з інтерв'юєрів отримав від організаторів дослідження поради щодо порядку та правил організації комунікації з представниками фокус-групи, а також проект анкети для майбутнього обговорення. Результатом проведення інтерв'ю були використані організаторами дослідження для уточнення змісту запитань анкети та формулювань варіантів відповідей на них. Крім того, під час спілкування з представниками фокус-групи інтерв'юєри мали можливість з'ясувати думку роботодавців за фокусом окремих запитань анкети та уточнити мотиви вибору респондента за

тим чи іншим варіантом відповіді. Отже, остання редакція змісту анкети була складена відповідно до результатів її апробації під час проведення серії вибіркових інтерв'ю. Анкетування було визначено організаторами дослідження на рівні основного інструменту збору первинної інформації. До проведення анкетування на добровільній основі були залучені студенти зазначених вище ЗВО, які навчаються на заочній формі навчання. Залучення саме цієї категорії студентів до проведення анкетування роботодавців дозволило, з одного боку, охопити дослідженням відразу декілька областей України, а з іншого – створити умови для участі студентів-заочників у науковій роботі. З відібраними для проведення анкетування роботодавців студентами організаторами дослідження було проведено навчання щодо умов та правил проведення ефективного анкетування та тренінг із формування необхідних для успішної комунікації практичних навичок.

Запропонована до заповнення роботодавцями анкета містила вісімнадцять запитань закритого типу. Одне з цих питань було зосереджено на з'ясуванні думки роботодавців щодо рівня відповідальності деяких із суб'єктів за реформування системи забезпечення якості вищої освіти. Іншими словами, респондентам із числа роботодавців було запропоновано висловити свою думку щодо лідерства тих чи інших суб'єктів в ініціюванні реформ з підвищення якості вищої освіти. Результати обробки анкет подано на рисунку 1.

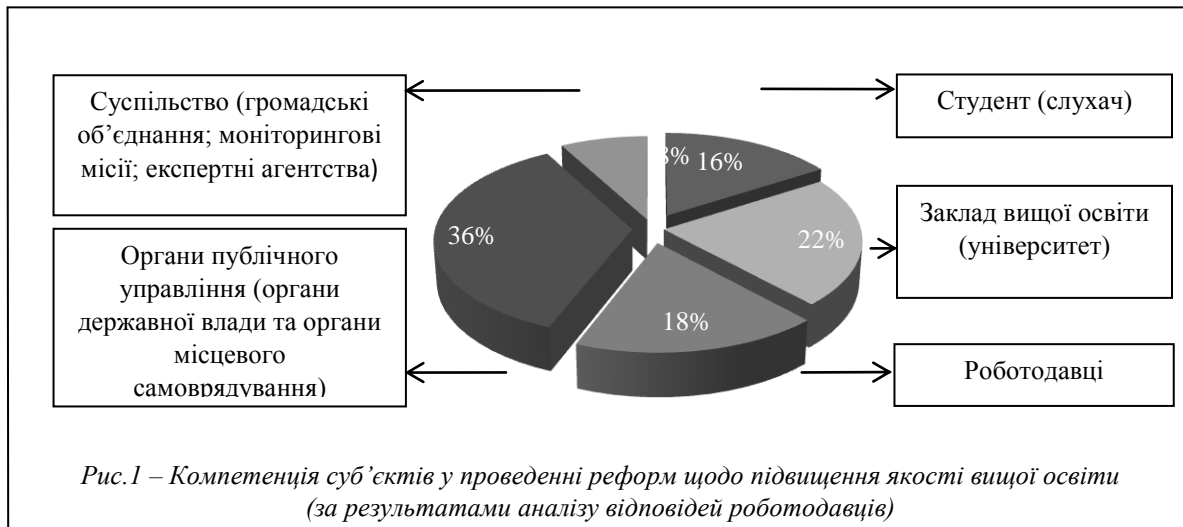
Деякі результати аналізу відповідей роботодавців були висвітлені авторами цієї публікації під час роботи міжнародної науково-практичної конференції "Актуальні проблеми освітньо-виховного процесу в умовах карантинних обмежень та дистанційного навчання" (06-06.04.2021, м. Харків – Харківський національний університет будівництва та архітектури) [14], а отже, у межах цієї публікації ми зосередимось лише на тих напрямках інтерпретації отриманих даних, які залишились не висвіт-

леними під час роботи згаданого вище науково-комунікативного заходу.

Висновки з даного дослідження та перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Зважаючи на вище наведене можемо сформулювати такі основні висновки.

Залучення роботодавців (представ-

ників роботодавців) до оцінювання якості вищої освіти повинно здійснюватись на постійно діючій основі та на всіх рівнях відповідної системи. Під залученням роботодавців (представників роботодавців) до функціонування системи забезпечення якості вищої освіти, наприклад на рівні експертів, ми маємо на увазі значно шир-

ший формат участі відповідних суб'єктів, чим це сьогодні передбачає механізм акредитації освітніх програм. Участь роботодавців (представників роботодавців) в акредитації освітніх програм, так само як й у практиці їхньої реалізації (відповідні норми інституалізовані у межах “Положення про акредитацію освітніх програм, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти” та Рекомендацій щодо застосування Критеріїв оцінювання якості освітньої програми), є лише одним із напрямків (механізмів) їх залучення до оцінювання якості вищої освіти. Пропонуємо розглянути можливість залучення роботодавців (представників роботодавців), безумовно, за їхньою згодою, до підсумкового контролю знань студентів за фаховими навчальними дисциплінами, а також до процедури захисту випускних кваліфікаційних робіт, на рівні незалежних експертів із правом дорадчого голосу. Крім того, участь роботодавців (представ-

ників роботодавців) може бути корисною в організації та проведенні моніторингу якості вищої освіти за кожною із спеціальностей. В основу розбудови змісту такого моніторингу можуть бути покладені досвід Міністерства юстиції України щодо проведення дослідження “Стан юридичної освіти” (2019 рік) [21] та результати реалізації Програми USAID “Нове правосуддя” [18] щодо модернізації юридичної освіти в Україні. На нашу думку, таке об'єднання потенціалів профільного міністерства, роботодавців (представників роботодавців) та міжнародних організацій за напрямком експертизи стану та якості юридичної освіти дозволило, з одного боку, отримати об'єктивну оцінку предмету експертної уваги, а з іншого – запропонувати напрями вдосконалення, як безпосередньо змісту навчальних планів та програм із підготовки правників, так й системи юридичної освіти в цілому.

1. З огляду на існування інститу-

ціональної залежності Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти від органів державної влади (механізм утворення НАЗЯВО (організаційний контекст) та мета його функціонування (змістовний контекст) безпосередньо пов'язані з діяльністю Кабінету Міністрів України) ми не можемо зазначити про його повну відповідність тим нормам рекомендацій Європейської асоціації із забезпечення якості вищої освіти, які встановлюють стандарти для агенцій із зовнішнього забезпечення якості вищої освіти, а саме: критерію незалежності – “агенції та установи із забезпечення якості й/або надання акредитації” повинні бути не залежними [22]. В дійсній організаційно-правовій формі НАЗЯВО є не лише залежним від органів державної влади [23], а й органом, який лише частково зосереджений на проблематиці забезпечення якості вищої освіти. Така частковість обумовлена спрямуванням діяльності НАЗЯВО на акредитацію освітніх програм, що скоріше відповідає функціям не “агенції із забезпечення якості вищої освіти”, а “установі з надання акредитації”. В наявній організаційній формі НАЗЯВО лише частково відповідає Стандартам і рекомендаціям щодо забезпечення якості в Європейському просторі вищої освіти. До речі, питання уточнення організаційно-правового статусу НАЗЯВО перебуває на порядку денному Міністерства освіти і науки України [16]. На нашу думку, функції зовнішнього контролю за якістю надання освітніх послуг ЗВО та якістю вищої освіти повинні бути покладені суспільством не на державний орган, а на один із інститутів громадянського суспільства (громадська організація; професійні спілки; асоціації; організації роботодавців тощо) або їхні об'єднання. Вважаємо за доцільне ініціювати дискусію навколо питання можливості (доцільності) об'єднання Державної служби якості освіти, Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти (в організаційній формі “установі з проведення акредитації”) та Національного

агентства кваліфікацій у межах однієї організаційної структури. Безумовно, ініціюванню такої дискусії так само як й обговоренню питань делегування державою функції контролю за якістю надання освітніх послуг ЗВО та якістю вищої освіти одному з інститутів громадянського суспільства, повинно передувати всебічне наукове обґрунтування відповідної проблематики.

2. За результатами аналізу думки роботодавців щодо суб'єктів реформування системи забезпечення якості вищої освіти було встановлено той факт, що найбільший рівень відповідальності за ініціювання змін покладається на органи публічного управління (органи державної влади та органи місцевого самоврядування) – 36%. Іншими словами, на думку респондентів, саме держава є головним суб'єктом в ініціюванні реформ у системі забезпечення якості вищої освіти. Такий результат, з одного боку, підсилює значущість та актуальність вище сформульованого узагальнення про можливість (доцільність) об'єднання у межах однієї організаційної структури Державної служби якості освіти, Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти та Національного агентства кваліфікацій (утворення нової організаційної структури сприятиме консолідації зусиль держави відповідно до фокусу уваги), а з іншого боку – дещо суперечить світовій практиці функціонування найбільш ефективних за результатами своєї дії систем забезпечення якості вищої освіти. Така суперечливість актуалізується через призму зіставлення позицій роботодавців щодо компетенції суспільства (громадських об'єднань; моніторингових місій; експертних агентств тощо) в ініціюванні реформ у системі забезпечення якості вищої освіти (відповідний потенціал суспільства було оцінено респондентами на найнижчому серед інших суб'єктів рівні, а саме – 8%) з тим фактом, що в європейському просторі вищої освіти інститути саме цього суб'єкту відіграють найбільш значущу роль у формуванні та забезпеченні реалі-

зації політики якості в системі вищої освіти. Наприклад, серед авторів згаданих вище Стандартів і рекомендацій щодо забезпечення якості в Європейському просторі вищої освіти найбільший внесок у формування, як безпосередньо змісту програмного документу, так й ідеології якості вищої освіти в цілому, було зроблено саме інститутами громадянського суспільства, а не органами державної влади. На цей факт вказує, з одного боку, зміст так званого Берлінського комюніке (Комюніке конференції міністрів вищої освіти Європи від 19 вересня 2003 р., Берлін) в частині визнання зусиль Асоціації європейських університетів, окремих ЗВО та студентів щодо організації взаємодії між стеколдерами забезпечення якості вищої освіти [8], а з іншого – авторський колектив Стандартів у редакції від 2015 року. Серед авторів ухвалених 14–15 травня 2015 р. Міністерською конференцією в Єревані Стандартів і рекомендацій щодо забезпечення якості в Європейському просторі вищої освіти позиціонують такі недержавні організації: Європейська асоціація забезпечення якості вищої освіти; Європейський союз студентів; Європейська асоціація університетів; Європейська асо-

ціація закладів вищої освіти; Міжнародна освіта; Конфедерація європейського бізнесу “БІЗНЕСЄВРОПА”; Європейський реєстр забезпечення якості вищої освіти [29]. Отже, сформульована нами вище пропозиція щодо необхідності делегування державою частини функцій зовнішнього контролю за якістю надання освітніх послуг ЗВО та якістю вищої освіти на користь профільних інститутів громадянського суспільства (або їх об’єднань), в цілому, відповідає тенденціям розвитку системи забезпечення якості в Європейському просторі вищої освіти.

Сформульовані вище узагальнення та висновки не вичерпують проблематики реформування системи забезпечення якості вищої освіти, а лише сприяють розвитку інформаційно-аналітичного та методологічного підґрунтя для подальшої організації наукових дискусій навколо порушених питань. У межах обраного нами об’єкту наукової уваги найбільш перспективними для подальших обговорень є ті з питань, змістовна зосередженість яких спрямована на з’ясування думки інших стейколдерів забезпечення якості вищої освіти щодо напрямів вдосконалення змісту та практики реалізації державної політики у сфері вищої освіти.

Список літератури:

1. Ажажа М. А. Державна освітня політика України крізь призму модернізації [електронний ресурс] / М. А. Ажажа // *Pridneprovskiy scientific bulletin*. – 2018. – Вип. 9. – Режим доступу: <http://www.rusnauka.com/pdf/235351.pdf>
2. Бесчастний В. М. Державне управління освітою в умовах економічної та освітньої глобалізації / В. М. Бесчастний // *Інвестиції: практика та досвід*. – 2009. – № 21. – С. 54–57
3. Белова Л. О. Якісна освіта як запорука якості життя населення / Л. О. Белова // *Теорія та практика державного управління*. – 2016. – Вип. 4. – С. 8–17
4. Гіденс Е. Соціологія. Київ: Основи. – 1999. – С. 726

5. Мороз С. А., Бука І. С., Мороз В. М., Грень Л. Н. Детерминанти качества высшего образования: значимость и сила влияния (по результатам экспертного оценивания студентов Балтийской Международной Академии, Латвия) / С. А. Мороз, И. С. Бука, В. М. Мороз, Л. Н. Грень // *Научно-методический журнал КазНПУ “Педагогика и психология”*. – 2019. – №1. – С. 74 – 80

6. Збалансований розвиток людського капіталу в Україні: завдання освіти і науки // *Матеріали парламентських слухань (VIII скл.): 10 квітня 2019 року*. Верховна Рада України: офіційний веб-портал [електронний ресурс]. – Режим доступу: http://static.rada.gov.ua/zakon/skl8/10session/par_sl/sl1004119.htm

7. Карамішев Д. В. Стратегічні орієнтири розвитку моніторингу освітньої діяльності закладів вищої освіти як складової системи управління якістю. / Д. В. Карамішев // Актуальні проблеми державного управління. – 2019. – № 2 (56). – С. 8–19

8. Комюніке конференції міністрів вищої освіти Європи. ВР України: Законодавство України [електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994754#Text>

9. Лукіна Т. О. Технологія розробки анкет для моніторингових досліджень освітніх проблем / Т. О. Лукіна // Методичний посібник. – Миколаїв: ОППО. – 2012. – С. 32

10. Мороз В.М., Мороз С.А. Порядок та умови вступу до докторантури як елемент правового механізму державного управління якістю підготовки фахівців на науковому рівні вищої освіти / В. М. Мороз, С. А. Мороз // Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України. – 2015. – №3. – С. 127–134

11. Мороз С. А., Мороз В. М., Домбровська С. М. Французька модель підготовки науково-педагогічних кадрів: особливості розбудови та перспективи використання для розвитку трудового потенціалу вітчизняних ВНЗ / С. А. Мороз, В. М. Мороз, С. М. Домбровська // Вісник НУЦЗУ (Серія “Державне управління”). – 2016. – Вип. 1 (4). – С. 213–222

12. Мороз С. А. Державне управління розвитком трудового потенціалу ВНЗ: компетенція людини, університету та держави [електронний ресурс] / С. А. Мороз // Державне управління: удосконалення та розвиток: електронне наукове фахове видання Академії муніципального управління. – 2016. – №4. – Режим доступу: <http://www.dy.nauka.com.ua/?op=1&z=96>

13. Мороз С. А. Досвід Китаю у забезпеченні розвитку галузі освіти як підґрунтя для вдосконалення механізмів державного управління якістю вищої освіти України / С. А. Мороз // Інвестиції: практика та досвід. – 2019. – №9. – С. 70–77

14. Мороз С. А., Мороз В. М. Думка роботодавців щодо частки відповідальності окремих суб’єктів за реформування системи забезпечення якості вищої освіти / С. А. Мороз, В. М. Мороз // Актуальні проблеми освітньо-виховного процесу в умовах карантинних обмежень та дистанційного навчання: міжнарод. наук.-практ. конф., 6–7 квітня 2021 р. – Харків. – 2021. – С. 132–136

15. Мороз В. М., Садковий В. П., Бабаєв В. М., Мороз С. А. Онлайн опитування студентів у системі забезпечення якості вищої освіти [електронний ресурс] / В. М. Мороз, В. П. Садковий, В. М. Бабаєв, С. А. Мороз Інформаційні технології та засоби навчання. – 2018. – №6. Режим доступу: <https://journal.iitta.gov.ua/index.php/itlt/article/view/2415>

16. Офіційна заява МОН щодо законопроекту “Про внесення змін до деяких законів України” (стосовно удосконалення механізмів реалізації державної освітньої політики, зокрема в частині забезпечення якості освіти). [електронний ресурс] // Новини від 03.08.2020 року. Міністерство освіти і науки України. – Режим доступу: <https://mon.gov.ua/ua/news/oficijna-zayava-mon-shodo-zakonoprojektu-pro-vnesennya-zmin-do-deyakh-zakoniv-ukrayini-stosovno-udoskonalennya-mehanizmiv-realizaciyi-derzhavnoyi-osvitnoyi-politiki-zokrema-v-chastini-zabezpechennya-yakosti-osviti>

17. Паніотто В., Харченко Н. Методи опитування: підручник / В. Паніотто, Н. Харченко. – Київ: Вид. дім “Києво-Могілянська академія”. – 2017. – С. 342

18. Підвищення якості юридичної освіти. Напрями діяльності [електронний ресурс] // Програма USAID “Нове правосуддя”. – Режим доступу: https://newjustice.org.ua/uk/program_areas/pidvishhennya-yakosti-pravninchoyi-osviti/

19. Геллап Дж., Рэй С.Ф. Пульс демократии. Как работают опросы общественного мнения / Дж. Геллап, С.Ф. Рэй. – М.: ВЦИОМ. – 2017. – С. 256

20. Семенець-Орлова І.А. Державне

управління освітніми змінами в Україні: теоретичні засади / І. А. Семенець-Орлова // Монографія. – К.: ЮСТОН. – 2018. – С.420

21. Стан юридичної освіти: статистичне дослідження. Новини Міністерства юстиції від 18.03.2019 [електронний ресурс] // Міністерство юстиції України. – Режим доступу: <https://minjust.gov.ua/files/general/2019/03/18/2019031817162246.pdf>

22. Стандарти і рекомендації щодо забезпечення якості в Європейському просторі вищої освіти. К.: Ленвіт. – 2006. – С. 35

23. Статут Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти. Постанова Кабінету Міністрів України від 15 квітня 2015 р. – № 244. // Офіційний вісник України. – 2015. – №36. – С. 23

24. Степанов В. Ю. Механізми забезпечення якості вищої освіти / В. Степанов Ю. // Вісник Національного університету цивільного захисту України (Серія “Державне управління”). – 2014. – № 1. – С. 92–97

25. Стратегія розвитку вищої освіти в Україні на 2021–2031 роки: проект. Громадське обговорення проекту Стратегії розвитку вищої освіти України: новини від 25.09.2020 [електронний ресурс] // Міністерство освіти і науки України. – Режим доступу: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/rizne/2020/09/25/rozvitku-vishchoi-osviti-v-ukraini-02-10-2020.pdf>

26. Тощенко Ж. Т. Соціологія / Ж. Т. Тощенко // ученик для студентів вузів. – М.: ЮНИТИ-ДАНА. – 2005. – С. 640

27. Мироненко Л. А. Емпирическая социология / Л. А. Мироненко // Учеб. Пособие. – Комсомольск-на-Амуре: ФГБОУ ВПО “КНАГТУ”. – 2013. – С.181

28. Петерсон М. В., Ейнарсон М. К., Августин Ч., Воган Д. С. Інституційна підтримка оцінювання студентів / М. В. Петерсон, М. К. Ейнарсон, Ч. Августин, Д. С. Воган // Методологія та результати національного опитування. – Стенфорд: Стенфордський університет. – 1999. – С.447

29. Стандарти та керівні принципи забезпечення якості у Європейському просторі ВО(ESG). – К.: ТОВ “КС”. – 2015. – С. 32

30. Судман С., Бредберн Н., Шварц Н. Думаючи про відповіді / С. Судман, Н. Бредберн, Н. Шварц // Застосування когнітивних процесів до методології опитування. – Сан-Франциско: Джоссі-Басс. – 2010. – С. 322

References:

1. Azhazha, M. A. (2018), “Derzhavna osvithnia polityka Ukrainy kriz pryizmu modernizatsii”, State educational policy of Ukraine through the prism of modernization, Pridneprovskiy scientific bulletin, Vol. 9, available at: <http://www.rusnauka.com/pdf/235351.pdf>

2. Beschastnyi, V. M. (2009), “Derzhavne upravlinnia osvitoiu v umovakh ekonomichnoi ta osvithnoi hlobalizatsii”, Public education management in the context of economic and educational globalization”, Investments: practice and experience, Investytsii: praktyka ta dosvid, № 21. pp.54–57

3. Bielova, L. O. (2016), “Yakisna osvita yak zaporuka yakosti zhyttia naselennia”, Quality education as a guarantee of quality of life. Theory and practice of public administration, Teoriia ta praktyka derzhavnoho upravlinnia, no.4. pp 8–17

4. Gidens, E. (1999), “Sotsiologhiia”, Sociology, Kyiv: Osnovy

5. Moroz, S.A., Buka, Y.S., Moroz, V.M. and Hren, L.N. (2019), “Determinanty kachestva vysshego obrazovaniya: znachimost' i sila vliyaniya (po rezul'tatam ekspertnogo otsenivaniya studentov Baltiyskoy Mezhdunarodnoy Akademii, Latviya)”, Determinants of Higher Education Quality: Significance and Power of Influence (According to the Expert Evaluation of Students of the Baltic International Academy, Latvia), Nauchno-metodycheskyi zhurnal KazNPU «Pedahohyka u psykholohyia», vol 1, pp 74–80

6. The Verkhovna Rada of Ukraine: official web portal (2019), “Balanced development of human capital in Ukraine: tasks of education and science”, Materials of parliamentary hearings (VIII composition), available at: <http://static.rada.gov.ua/zakon/>

skl8/10session/par_sl/sl1004119.htm (Accessed 10 May 2021)

7. Karamyshev, D. V. (2019), "Stratehichni oriientyry rozvytku monitorynhu osvithoi diialnosti zakladiv vyshchoi osvity yak skladovoi systemy upravlinnia yakistiu", Strategic guidelines for the development of monitoring the educational activities of higher education institutions as part of the quality management system, Actual problems of public administration, no 2 (56), pp. 8–19

8. The Verkhovna Rada of Ukraine: Legislation of Ukraine. Communiqué of the Conference of Ministers of Higher Education of Europe. available at: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_754#Text (Accessed 10 May 2021)

9. Lukina, T.O. (2012), "Tekhnolohiia rozrobky anket dlia monitorynhovykh doslidzhen osvithnikh problem: metodychnyi posibnyk", Technology of questionnaire development for monitoring research of educational problems: methodical manual, Mykolaiv: OIPPO

10. Moroz, V. M., Moroz, S. A. (2015), "Poriadok ta umovy vstupu do doktorantury yak element pravovoho mekhanizmu derzhavnoho upravlinnia yakistiu pidhotovky fakhivtsiv na naukovomu rivni vyshchoi osvity", The procedure and conditions for admission to doctoral studies as an element of the legal mechanism of state management of the quality of training at the scientific level of higher education, Scientific notes the Institute of Legislation of the Verkhovna Rada of Ukraine, no. 3. pp. 127–134

11. Moroz, S. A., Moroz, V. M. and Dombrovska, S. M. (2016), "Frantsuzska model pidhotovky naukovo-pedahohichnykh kadrov: osoblyvosti rozbudovy ta perspektyvy vykorystannia dlia rozvytku trudovoho potentsialu vitchyznianskykh VNZ", The French model of training of scientific and pedagogical personnel: peculiarities of development and prospects of use for the development of labor potential of native higher educational institutions], Visnyk NUTsZU, vol. 1(4), pp. 213–222

12. Moroz, S. A. (2016), "Derzhavne upravlinnia rozvytkom trudovoho potentsialu VNZ: kompetentsiia liudyny, universytetu ta

derzhavy", Public administration employment potential development of institutions, human competence, university and government, Public administration, improvement and development, vol. 4, available at: <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=967> (Accessed 10 May 2021)

13. Moroz, S. A. (2019), "Dosvid Kytaiu u zabezpechenni rozvytku haluzi osvity yak pidgruntia dlia vdoskonalennia mekhanizmiv derzhavnoho upravlinnia yakistiu vyshchoi osvity Ukrainy", China's experience in securing the development of the education sector as a basis for improving the quality management mechanisms of higher education in Ukraine, Investytsii: praktyka ta dosvid, vol. 9, pp. 70–77

14. Moroz S. A., Moroz V. M. (2021), "Dumka robotodavtsiv shchodo chastky vidpovidalnosti okremykh subiektiv za refor-muvannia systemy zabezpechennia yakosti vyshchoi osvity", Employers' views on the share of responsibility of individual entities for reforming the quality assurance system of higher education, Actual problems of the educational process in the conditions of quarantine restrictions and distance learning: international. scientific-practical Conf, pp. 132–136

15. Moroz, V. M., Sadkovyi, V. P., Babaiev, V. M. and Moroz, S. A. (2018), "Onlain opytuvannia studentiv u systemi zabezpechennia yakosti vyshchoi osvity. Informatsiini tekhnolohii ta zasoby navchannia", Online survey of students in the quality assurance system of higher education, Information technology and teaching aids, no. 6, available at: <https://journal.iitta.gov.ua/index.php/itlt/article/view/2415> (Accessed 10 May 2021)

16. Ministry of Education and Science of Ukraine. Ofitsiina zaiava MON shchodo zakonoproiektu "Pro vnesennia zmin do deiakykh zakoniv Ukrainy" (stosovno udoskonalennia mekhanizmiv realizatsii derzhavnoi osvithoi polityky, zokrema v chastyni zabezpechennia yakosti osvity), available at: <https://mon.gov.ua/ua/news/oficijna-zayava-mon-shodo-zakonoproiektu-pro-vnesennya-zmin-do-deyakih-zakoniv->

ukrayini-stosovno-udoskonalennya-meha-
nizmiv-realizaciyi-derzhavnoyi-osvitnoyi-
politiki-zokrema-v-chastini-zabezpechennya-
yakosti-osviti(Accessed 10.05.21)

17. Paniotto, V., Kharchenko, N. (2017), "Metody opytuvannia", Pidruchnyk, Survey methods: textbook, Kyiv: Vyd. dim "Kyievo-Mohilianska akademiia"

18. USAID New Justice Program. "Improving the quality of legal education", Areas of activity, available at: https://newjustice.org.ua/uk/program_areas/pidvishhen-nya-yakostipravninchoyiosviti

19. Gallup, J., Ray, S.F. (2017), "The pulse of democracy", How public opinion polls work, M.: VTsIOM

20. Semenets-Orlova, I. A. (2018), "Derzhavne upravlinnia osvitynymi zminamy v Ukraini: teoretychni zasady: monohrafiia", State management of educational changes in Ukraine: theoretical principles: monograph", K.: YuSTON

21. Ministry of Justice of Ukraine (2019), "Stan yurydychnoi osvity: statystychnе doslidzhennia", The state of legal education: a statistical study", available at: <https://minjust.gov.ua/files/general/2019/03/18/20190318171622-46.pdf> (Accessed 10 May 2021)

22. (2006), "Standarty i rekomendatsii shchodo zabezpechennia yakosti v Yevropeiskomu prostori vyshchoi osvity", Standards and recommendations for quality assurance in the European Higher Education Area", K.: Lenvit

23. Official Gazette of Ukraine (2015), "Statut Natsionalnoho ahentstva iz zabezpechennia yakosti vyshchoi osvity",

Charter of the National Agency for Quality Assurance in Higher Education, no. 36. p. 23

24. Stepanov, V. Iu. (2014), "Mekhanizmy zabezpechennia yakosti vyshchoi osvity", Mechanisms for ensuring the quality of higher education, Visnyk Natsionalnoho universytetu tsyvilnoho zakhystu Ukrainy (Serii "Derzhavne upravlinnia"), vol. 1, pp. 92–97

25. Ministry of Education and Science of Ukraine, "Strategy for the development of higher education in Ukraine for 2021–2031: project. Public discussion of the draft Strategy for the development of higher education in Ukraine: news from 25.09.2020", available at: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/rizne/2020/09/25/rozvitku-vyshchoi-osvity-v-ukraini-02-10-2020.pdf> (Accessed 10 May 2021)

26. Toshchenko, Zh. T. (2005), "Sociology", An apprentice for university students, M.: UNITY-DANA

27. Mironenko, L. A. (2013), "Empirical Sociolog", Textbook, Benefit, Komso-molsk-on-Amur: FGBOU VPO "KnAGTU"

28. Peterson, M. W., Einarson, M. K., Augustine, C. H., Vaughan, D. S. (1999), "Institutional Support for Student Assessment", Methodology and Results of a National Survey. Stanford: Stanford University

29. (2015), "Standards and Guidelines for Quality Assurance in the European Higher Education Area", (ESG) K.: CS Ltd

30. Sudman, S., Bradburn, N., Schwarz, N. (2010), "Thinking About Answers", The Application of Cognitive Processes to Survey Methodology, San Francisco: Jossey-Bass